

Zoran GREGL

RIMSKODOBNA NEKROPOLA VELIKA GORICA—VISOKI BRIJEG

UDK 903.57(497.13) »85«
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper
Antička arheologija
Ancient Archaeology

Mr. Zoran Gregl
41000 ZAGREB — YU
Arheološki muzej
Trg. N. Šubića Zrinjskog 19

Primljeno: 1990. 08. 08.

Na položaju Visoki brijeg u Velikoj Gorici početkom 20. stoljeća otkrivena je nekropola s kontinuitetom ukopa od prehistorije do ranoga srednjeg vijeka. Od oko 67 spašenih grobova 5 pripada antičkom razdoblju (grobovi 12, 13, 15, 21 i 22). Od njih je svakako najzanimljiviji grob 12, datiran novcem Kaligule. Zahvaljujući tom podatku, nekropolu u Velikoj Gorici možemo uvrstiti među najranije na tlu sjeverozapadne Hrvatske, budući da su najraniji dosad poznati grobovi bili datirani novcem Klaudija (Stenjevec, grob 13; Gornja Vas, grob 36).

Velika Gorica (općina Velika Gorica) se nalazi u Turopolju, plodnoj ravnici smještenoj između Zagreba i Siska, čije područje omeđuju rijeke Sava i Kupa te Vukomeričke gorice na zapadu. Turopolje je ime dobilo po pragovedu — tur (bos primigenius) koje je nekad ovdje obitavalo, a u srednjovjekovnim poveljama to se polje često spominje i kao »campus Zagrabiensis«. Izuzetno povoljni uvjeti za život (plodno tlo, dovoljno pašnjaka, šume, vode te razmjerno blaga klima) omogućili su naseljavanje u skoro svim povijesnim razdobljima. Budući da se na ovom području u antici javljaju i dva značajna grada, Siscija i Andautonija, jasno je da se i na prostoru između ta dva naselja vrlo intenzivno živjelo. Dodamo li tome podatka da su kroz Turopolje prolazile i dvije itinerarske ceste (Emona—Siscia i Poetovio—Siscia), postaje razumljivijom činjenica što je na ovom razmjerno malom prostoru zabilježeno toliko antičkih lokaliteta.

Jedan od tih lokaliteta je i Velika Gorica, u toku čitavog srednjeg i novog vijeka upravno i kulturno središte Turopolja. Antički je materijal u Velikoj Gorici pronalazan na više mjesta: u blizini župne crkve i radio-stanice,¹ a najviše na položaju Visoki brijeg. Na tom je lokalitetu u razdoblju od 1908. do 1927. godine provedeno nekoliko manjih iskopavanja. Dio materijala nabavljen je otkupom ili dobiven na poklon od vlasnika zemljišta.² Svi nalazi iz toga doba su pohranjeni u Arheološkom muzeju u Zagrebu, dok se materijal pronađen nakon Drugog svjetskoga rata (1961. godine) nalazi u Muzeju Turopolja u Velikoj Gorici.³

Na nekropoli Velika Gorica—Visoki brijeg u razdoblju do Drugog svjetskoga rata otkopano je oko 67 grobova⁴ iz prehistorijskog, antičkog i ranosrednjovjekovnog razdoblja.⁵ Tema ovoga rada bit će samo rimskodobni grobovi. Pri njihovu signiranju držali smo se Hoffillerovih oznaka (grobovi 12, 13 i 15)⁶ dok su grobovi 21 i 22 neobjavljeni.⁷ Uvrstili smo i keramički materijal koji je kasnije pronađen na toj nekropoli ali se zbog nedostatka podataka o okolnostima nalaza grobne cjeline ne mogu rekonstruirati. Također nisu očuvani niti podaci o oblicima grobova, no možemo pretpostaviti da su to bili ukopi u običnu zemljanu jamu.

Nalazi iz grobova čuvaju se u Arheološkom muzeju u Zagrebu (T. 1; T. 2; T. 3; T. 4; T. 5; T. 6:1,3; T. 7) i u Muzeju Turopolja u Velikoj Gorici (T. 6:2; T. 8).

KATALOG

Grob 12 (iskopan 1908.g.)

1. Calus

As 37—41 Rom RIC 58 (T. 1:1)

2. Nepotpuno očuvani lonac fine fature, napravljen od crvenkaste gline. Vrat nedostaje, tijelo bez ukrasa, dno u sredini malo uvučeno. Dimenzije: vis. 280 mm, prom. trbuha 280 mm, prom. dna 116 mm. Arheološki muzej, Zagreb (dalje: AMZ). Inv. 15887 (T. 1:2).

Grob 13 (iskopan 1908. g.)

1. Crveni vrč fine fature s dvije profilirane ručke. Rub razgrnut prema van, dno prstenasto. Dimenzije: vis. 380 mm, prom. oboda 120 mm, prom. dna 88 mm. AMZ. Inv. 15892 (T. 2:1).
2. Crvenkasta, poluloptasta šalica tankih stijenki, slabije fature. Ispod ruba vodoravne kanelure, dno u sredini malo uvučeno. Dimenzije: vis. 52 mm, prom. oboda 90 mm, prom. dna 34 mm. AMZ. Inv. 15888 (T. 2:2).
3. Crvenkasta šalica tankih stijenki, fine fature. Rub ukošen prema van, tijelo bez ukrasa, dno prstenasto. Dimenzije: vis. 54 mm, prom. oboda 82 mm, prom. dna 32 mm. AMZ. Inv. 15890 (T. 2:3).
4. Crveni vrč fine fature s dvije profilirane ručke. Plastično rebro ispod oboda, dno u sredini malo uvučeno. Dimenzije: vis. 416 mm, prom. oboda 116 mm, prom. dna 96 mm. AMZ. Inv. 15891 (T. 3:1).

5. Vespasianus
As 77—78 Rom RIC — C. 24 (T. 3:2).
6. Brončana fibula izrazito profiliranog tipa. Igla nedostaje, spirala s osam navoja. Dimenzije: vis. 28 mm, duž. 53 mm, šir. 19 mm, AMZ. Inv. 16464 (T. 3:4).
7. Crvenkasta šalica tankih stijenki, fine fature. Rub malo ukošen prema van, na gornjoj polovici trbuha barbotinski ukrasi, a na donjoj okomiti urezi i vodoravne kanekure. Dno ravno. Dimenzije: vis. 60 mm, prom. oboda 86 mm, prom. dna 32 mm. AMZ. Inv. 15889 (T. 3:3).
8. Brončana fibula izrazito profiliranog tipa. Igla nedostaje, spirala s deset navoja. Dimenzije: vis. 31 mm, duž. 60 mm, šir. 23 mm. AMZ. Inv. 16463 (T. 4:1).
9. Nepotpuno očuvana brončana fibula izrazito profiliranog tipa Spirala s deset navoja. Dimenzije: vis. 30 mm, duž. 48 mm, šir. 25 mm. AMZ. Inv. 16465 (T. 4:2).
10. Potpuno očuvan željezni kluč, korodiran. Dimenzije: duž. 80 mm, AMZ. Inv. 16466 (T. 4:2).

Grob 15 (iskopan 1908. g.)

1. »Na kolu građen rimski zemljan lonac trbušastoga oblika, visok 140 mm, promjer gore na otvoru 125, dolje pri dnu 55 mm, bez uresa. Grob je iskopan kasnije bez nadzora, jer je prijetila opasnost, da će se odroniti u kanal. Ova posuda izvađena je čitava, jer je razmjerno prema prvašnjima mnogo čvršća, ali nije poznato, je li u njoj bilo kosti ili drugih predmeta...«⁸ Izgubljen.

Grob 21 (iskopan 1909. g.)

1. Potpuno očuvana brončana fibula izrazito profiliranog tipa. Spirala s deset navoja. Dimenzije: vis. 26 mm, duž. 47 mm, šir. 22 mm. AMZ. Inv. 16470 (T. 1:3).
2. Siva čaša jajolikog oblika, fine fature. Tijelo bez ukrasa, dno u sredini malo uvučeno. Dimenzije: vis. 72 mm, prom. oboda 60 mm, prom. dna 30 mm. AMZ. Inv. 16469 (T. 1:4).
3. Siva čaša jajolikog oblika, fine fature. Tijelo bez ukrasa, dno u sredini malo uvučeno. Dimenzije: vis. 80 mm, prom. oboda 60 mm, prom. dna 30 mm. AMZ. Inv. 16468 (T. 1:5).

Grob 22 (iskopan 20. 1. 1911. g.)

1. Crna bikonična zdjelica fine fature. Dva plastična rebra ispod oboda, dno prstenasto. Dimenzije: vis. 68 mm, prom. oboda 126 mm, prom. dna 44 mm. AMZ. Inv. 16471 (T. 5:1).

Izvan grobnih cjelina

1. Sivosmeđa šalica tankih stijenki. Rub ukošen prema van, na gornjoj polovici trbuha barbotinski ukrasi, a na donjoj polovici okomiti urezi. Dimenzije: vis. 60 mm, prom. oboda 76 mm, prom. dna 30 mm. AMZ. Inv. 15900 (T. 5:2).
2. Crveni trbušasti vrč fine fature. Rub široko razgrnut, tijelo bez ukrasa, dno ravno. Dimenzije: vis. 408 mm, prom. oboda 124 mm, prom. dna 96 mm. AMZ. Inv. 15899 (T. 5:3).
3. Smeđi tanjur izvijenog oboda, slabije fature. Dno prstenasto. Dimenzije: vis. 34 mm, prom. oboda 126 mm, prom. dna 56 mm. AMZ. Inv. 15896 (T. 5:4).
4. Visoka, smeđa poluloptasta zdjela slabije fature. Dno prstenasto. Dimenzije: vis. 141 mm, prom. oboda 159 mm, prom. dna 75 mm. AMZ. Inv. 15895 (T. 6:1).

5. Nepotpuno očuvana brončana fibula glatkog luka, perforirani držač nedostaje. Gornja tetiva, spirala s osam navoja. Dimenzije: duž. 62 mm, šir. 22 mm, Muzej Turropolja, Velika Gorica (dalje: MTVG). (T. 6:2).
6. Sivi lonac cilindričnog vrata, fine fature. Dva plastična rebra na vratu, dno prstenasto. Dimenzije: vis. 189 mm, prom. oboda 135 mm, prom. dna 78 mm. AMZ, Inv. 15897 (T. 6:3).
7. Crveni vrč fine fature s dvije neprofilirane ručke. Obod nedostaje, dno prstenasto. Dimenzije: vis. 294 mm, prom. trbuha 156 mm, prom. dna 81 mm. AMZ, Inv. 15898 (T. 7:1).
8. Manji trbušasti lonac slabe fature. Rub ukošen prema van, dno ravno. Dimenzije: vis. 120 mm, prom. oboda 90 mm, prom. dna 46 mm. AMZ, Inv. 15893 (T. 7:2).
9. Crveni vrčić slabije fature. Rub razgrnut prema van, s izljevom. Ručka nedostaje, dno prstenasto. Dimenzije: vis. 122 mm, prom. trbuha 98 mm, prom. dna 50 mm. AMZ, Inv. 15894 (T. 7:3).
10. Ulomak vrča crvene boje s jednom profiliranom ručkom. Na ramenima grafit BASI (?), dno prstenasto i u sredini malo uvučeno. Dimenzije: vis. 204 mm, prom. trbuha 159 mm, prom. dna 72 mm. MTVG. (T. 8:1).
11. Ulomak crvenog vrča fine fature s jednom ručkom. Dimenzije: vis. 129 mm, prom. trbuha 84 mm. MTVG. (T. 8:2).
12. Ulomak svjetiljke uglatog nosa s volutama. Glina žućkasta, mekša fatura. Dimenzije: 53 x 32 mm. MTVG. (T. 8:3).

Materijal pronađen na nekropoli Velika Gorica—Visoki brijeg gotovo se potpuno uklapa u sliku koju su nam dosad stvorili grobovi rano carskog razdoblja na ovom prostoru.

Od kovinskih nalaza nađeno je pet fibula, jedan ključ te novac Kalligule i Vespazijana. Sve fibule su brončane; četiri komada pripadaju tipu izrazito profiliranih (T. 1:3; T. 3:4; T. 4:1,2), što je i najčešći oblik panonskih kopči u prva dva stoljeća,⁹ dok se peta fibula javlja nešto rjeđe. Riječ je o fibuli glatkog luka koja se po mišljenju E. Patek javlja u Panoniji početkom 1. st. n.e.¹⁰ Takve su fibule imale perforirani držač koji, nažalost, kod našeg primjera nije očuvan. Željezni ključ iz groba 13, prema tipologiji D. Gaspar, pripada grupi IV 2 a, tj. IV a 10.¹¹

Keramički materijal je zastupljen slijedećim oblicima: vrč s dvije ručke (3 kom.), vrč s jednom ručkom (2 kom.), vrč s jednom ručkom i izljevom (1 kom.), šalica tankih stijenki (4 kom.), jajolika čaša (2 kom.), tanjur izvijenog oboda (1 kom.), lonac narebrenog i cilindričnog vrata (1 kom.), poluloptasta ili bikonična zdjela (2 kom.), trbušasti lonac (1 kom.), te bikonični lonac (2 kom.).¹² Ulomak svjetiljke (T. 8:3) možemo pripisati tipu svjetiljke uglatog nosa s volutama, čija pojava u Panoniji seže u prva dva desetljeća 1. st. n.e.¹³

Zahvaljujući činjenici da su u grobovima 12 i 13 nađeni novci Kalligule i Vespazijana, velikogoričku nekropolu možemo precizno datirati i uvrstiti među najranije nekropole u hrvatskom dijelu provincije Panonije. Najraniji dosad poznati grobovi bili su datirani novcem Klau-dija: Gornja Vas — grob 36¹⁴ i Stenjevec — grob 13.¹⁵

Nekropola Velika Gorica — Visoki brijeg počinje funkcionirati u prvim desetljećima nakon formiranja provincije Panonije i traje kroz cijelo 1. stoljeće. Skoro sve ranocarske nekropole na tom području traju u tom kontinuitetu do Markomanskih ratova, nakon kojih dolazi do stanovitog hijatusa, pa grobove s konca 2. i početka 3. stoljeća možemo nabrojiti na prste jedne ruke. Da je i velikogorička nekropola funkcionirala do sredine 2. stoljeća možemo samo pretpostaviti ali ne i tvrditi, a budući da je izgradnjom stambenih objekata već uništena, nemamo mogućnosti to iskopavanjem provjeriti.¹⁶

BILJEŠKE

- 1 J. Klemenc, *Archaeologische Karte von Jugoslawien: Blatt Zagreb*, Beograd, 1938, 93.
- 2 Sp. dj., 76.
- 3 Na mogućnosti uvida i objave tih nalaza zahvaljujem prof. P. Vojvodi, kustosu Muzeja Turopolja u Velikoj Gorici.
- 4 Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu, fascikli Velika Gorica.
- 5 V. Hoffiller, *Staro groblje u Velikoj Gorici*. Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, n. s. X, Zagreb, 1909, 120—134; J. Klemenc, sp. dj., 76—93 s bilj. u tekstu.
- 6 V. Hoffiller, sp. dj., 126—127
- 7 Vidi bilj. 4.
- 8 V. Hoffiller, sp. dj., 127.
- 9 R. Košćević, *Antičke fibule s područja Siska*. Zagreb, 1980, 20—23.
- 10 E. v. Patek, *Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien*. Dissertationes Pannonicae, Ser. II. No. 19, Budapest, 1942, 87—88.
- 11 D. Gaspar, *Römische Kästchen aus Pannonien*. Antaeus, Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Bd. 15, Budapest, 1986, 344.
- 12 Osim slovenske serije katalogi in monografije (izdavač: Narodni muzej, Ljubljana) u kojoj je objavljen materijal s najznačajnijih nekropola toga područja (Emona, Celeia, Poetovio), za analogije glede keramike navodimo još: *Razprave*, sv. VI, Ljubljana, 1969 (materijal pronađen na nekropolama Dolenjske i Posavja) te Z. Gregl, *Rimskodobna nekropola Zagreb—Stenjevec*. Katalogi Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. III, Zagreb, 1989.
- 13 B. Vikić, *Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu*. Katalogi Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. II, Zagreb, 1976, str. X.
- 14 Neobjavljeno.
- 15 Z. Gregl, sp. dj., 18.
- 16 U izradi ovoga članka pomogli su mi Miljenko Gregl, Peter Kos i Remza Košćević. Sa zadovoljstvom to spominjem.

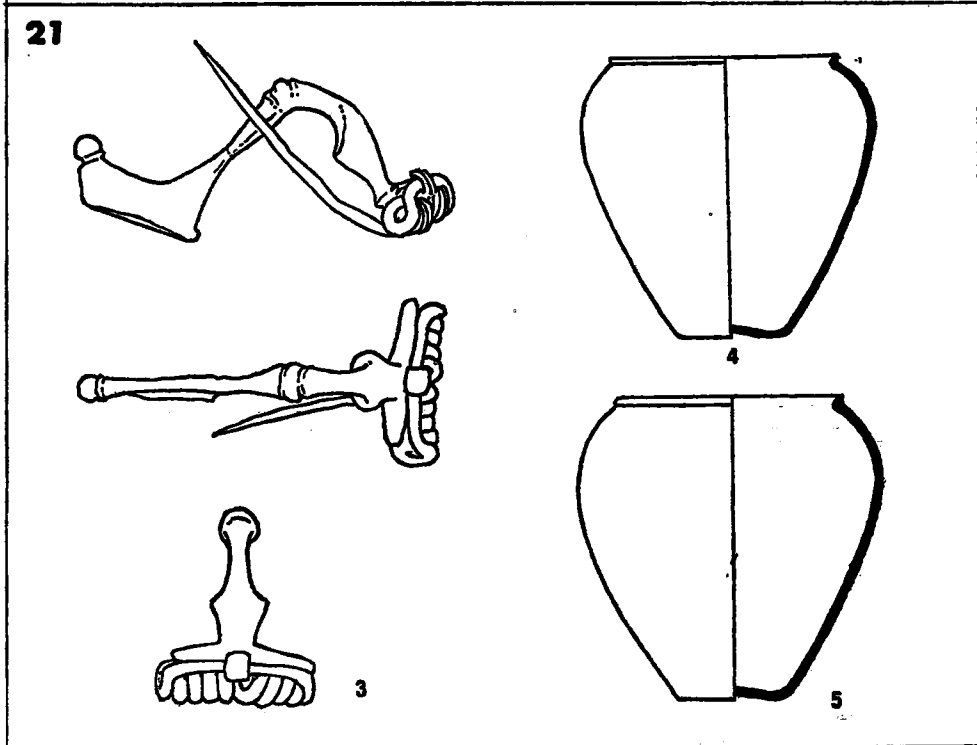
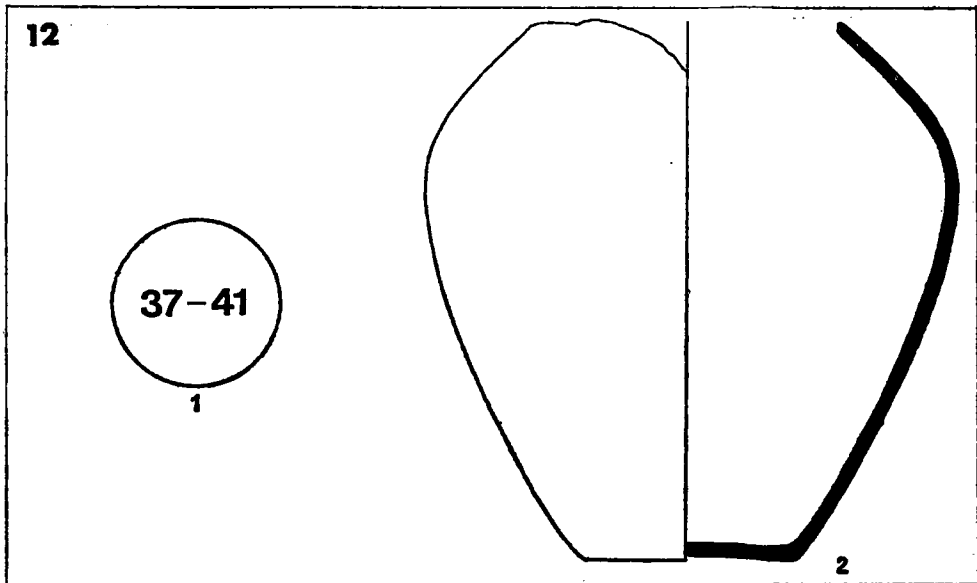
Zusammenfassung

DAS RÖMERZEITLICHE GRÄBERFELD VELIKA GORICA—VISOKI BRIJEG

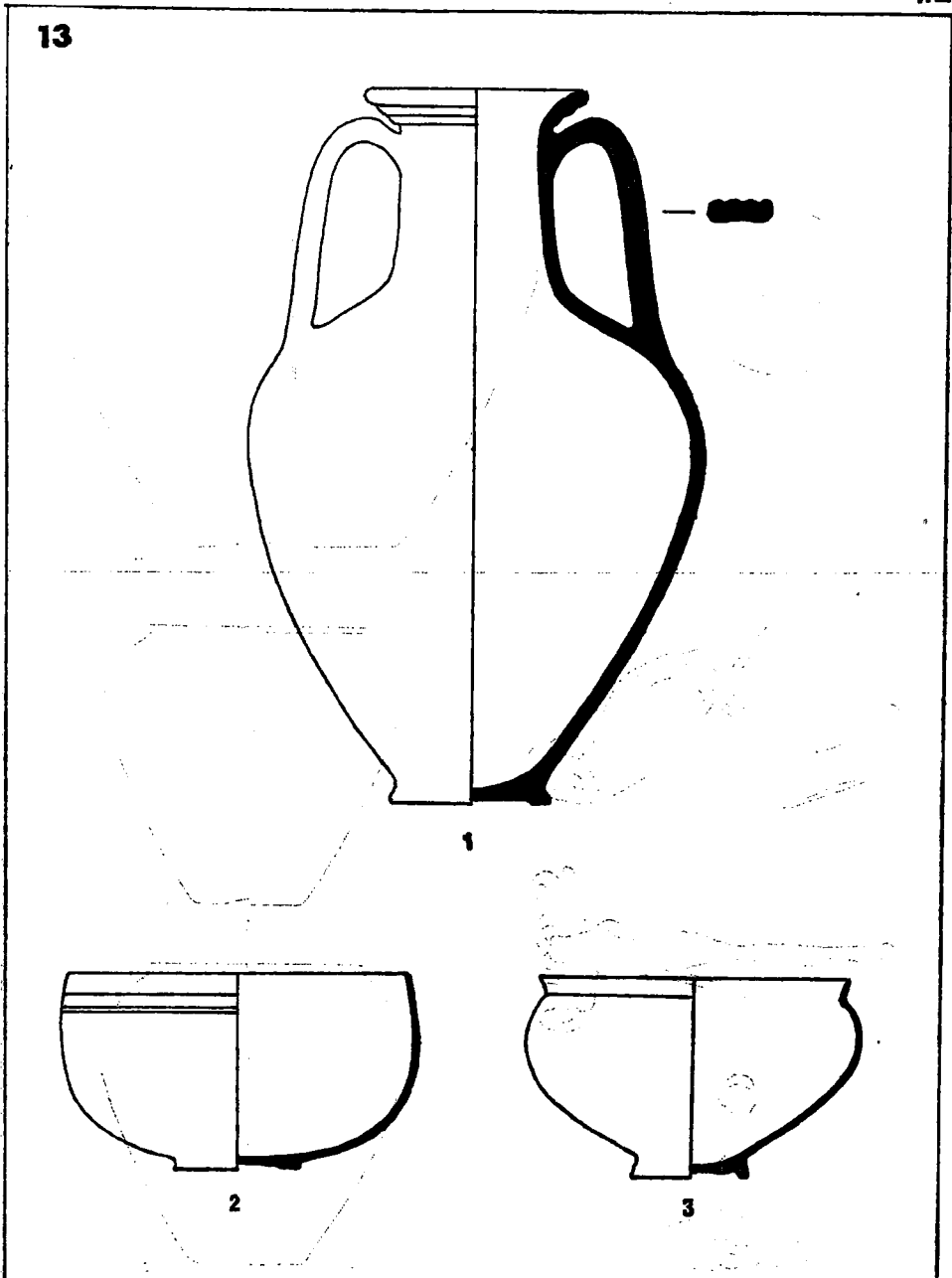
Auf der Fundstelle Velika Gorica—Visoki brijeg wurde am Anfang des 20. Jahrhunderts das Gräberfeld mit der Begräbniskontinuität von der Vorgeschichte bis zum frühen Mittelalter entdeckt. Von 67 erforschten Gräbern 5 gehörten der Frühkaiserzeit an (Gräber 12, 13, 15, 21, 22). Am interessantesten war ein mit einer Münze des Kaligula datiertes Grab (Grab 12). Deswegen kann man das Gräberfeld in Velika Gorica als das früheste in Nordwestkroatien betrachten weil die bis jetzt bekannten frühesten Gräber mit der Münze des Claudius datiert waren (Stenjevec — Grab 13, Gornja Vas — Grab 36). Die Gräber aus dem Gräberfeld Velika Gorica — Visoki brijeg waren Brandgräber. Obwohl uns keine genaue Fundangaben bekannt sind, man kann vermuten dass es sich um einfache Erdgruben handelt die am häufigste Grabform der erwähnten Zeit in Provinz Pannonien gewesen sind. Das Zahlreichste Fundmaterial ist die Keramik (Krüger, Schalen, Becher, Teller, Töpfe, Schüsseln und Lampen). Von Metallfunden entdeckte man fünf Fibeln (4 davon gehören dem Typus der kräftig profilierten Fibeln an und eine ist die Fibel mit glattem Bügel), einen Eisenschlüssel und die Bronzemünzen der Claudius und des Vespasianus.

Das Gräberfeld Velika Gorica—Visoki brijeg entstand in ersten Jahrzenten nach der Entstehung der Provinz Pannonien und dauerte des ganzen ersten Jahrhunderts fort. Fast alle frühkaiserzeitliche Gräberfelder in diesem Gebiet dauerten kontinuierlich bis zu den Markomannenkriegen. Danach steht ein Hiatus sodass die Gräber aus der Ende des zweiten Jahrhunderts und anfangs der dritten Jahrhunderts sehr selten sind. Dass auch das Gräberfeld aus Velika Gorica—Visoki brijeg nur bis der Mitte des zweiten Jahrhunderts existierte kann man vermuten jedoch nicht befestigen. Leider wurde das Gräberfeld durch das Bauen gestört und wir haben keine Möglichkeit mehr unsere Vermutungen nachzuprüfen.

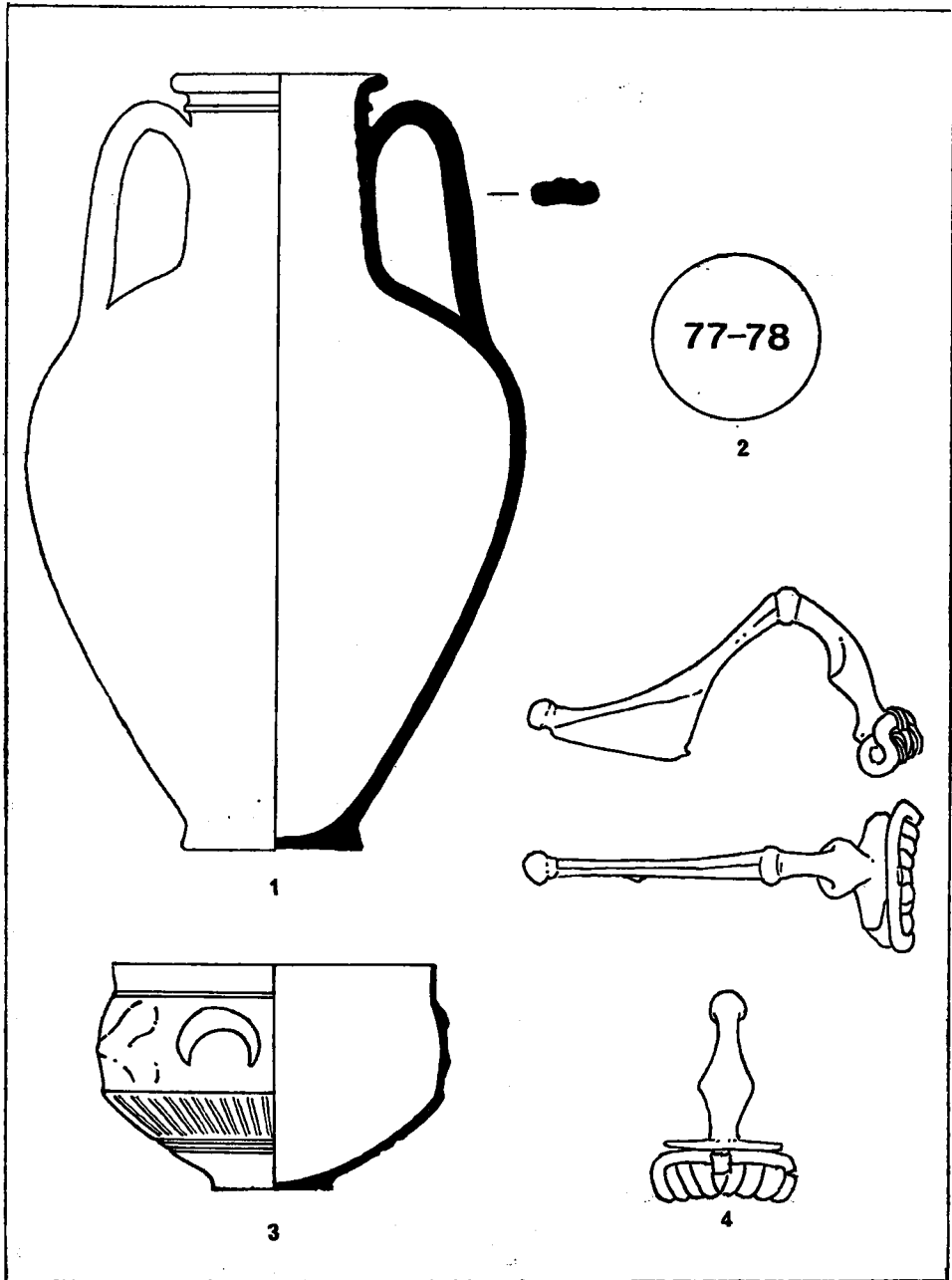
T.1

2 - 1/4; 3 - 1/1; 4,5 - 1/2

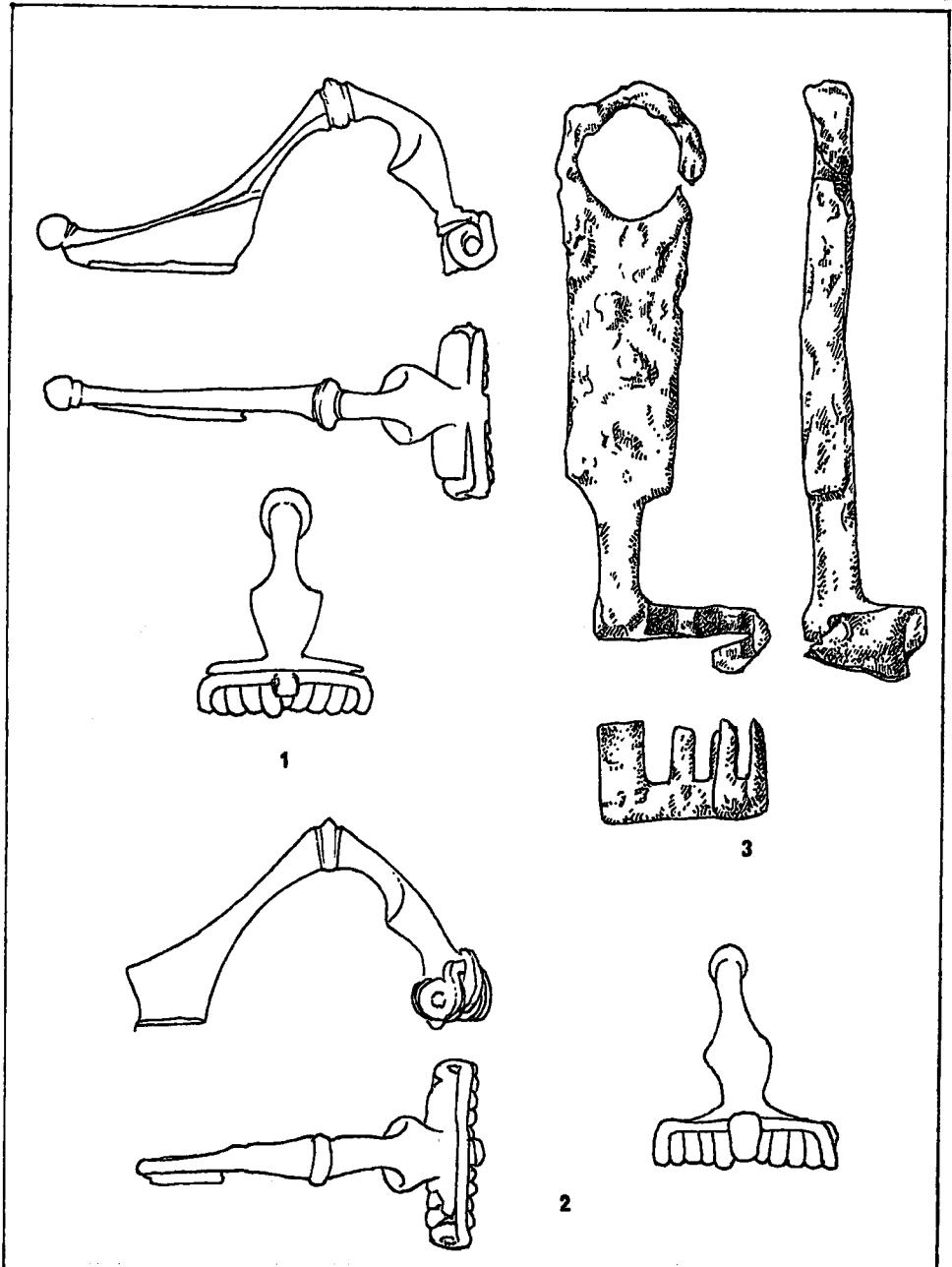

T.3

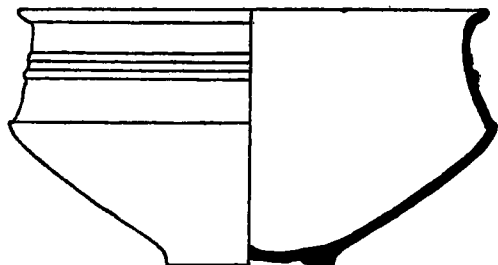
1 — 1/4; 3 — 1/2; 4 — 1/1

T.4

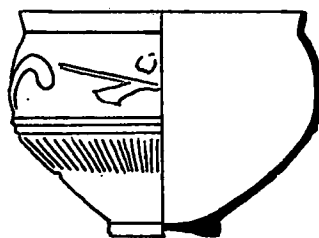

T.5

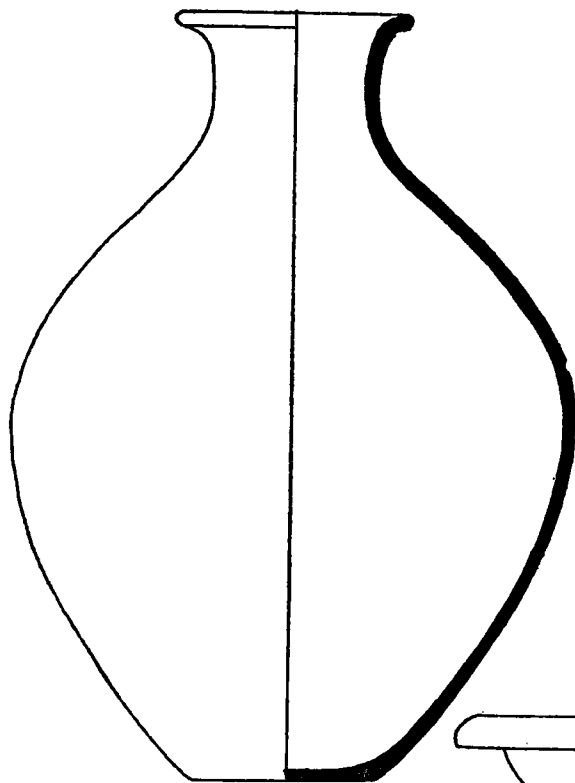
22

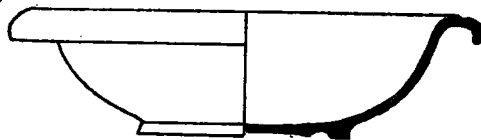
1

2

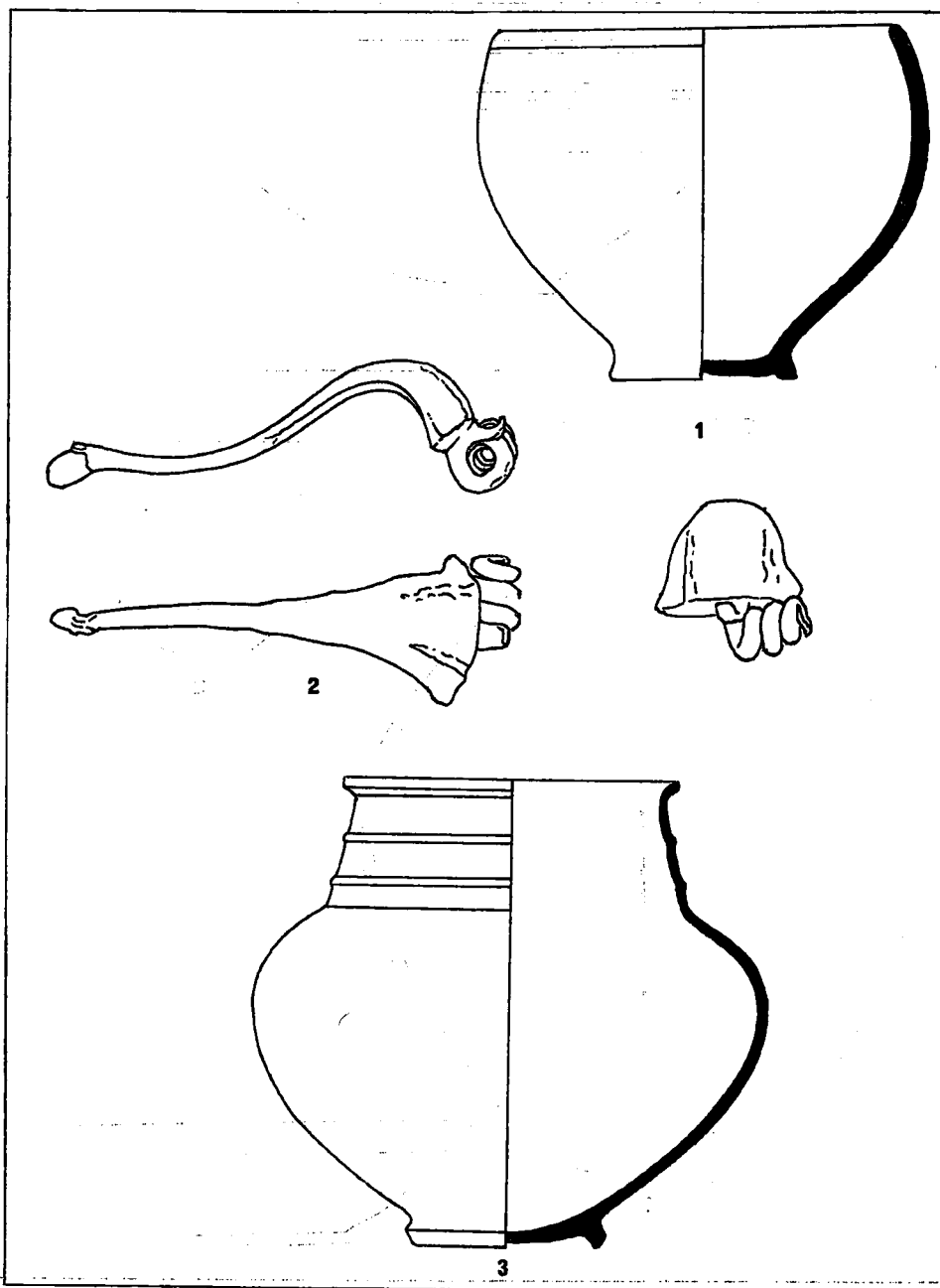

3

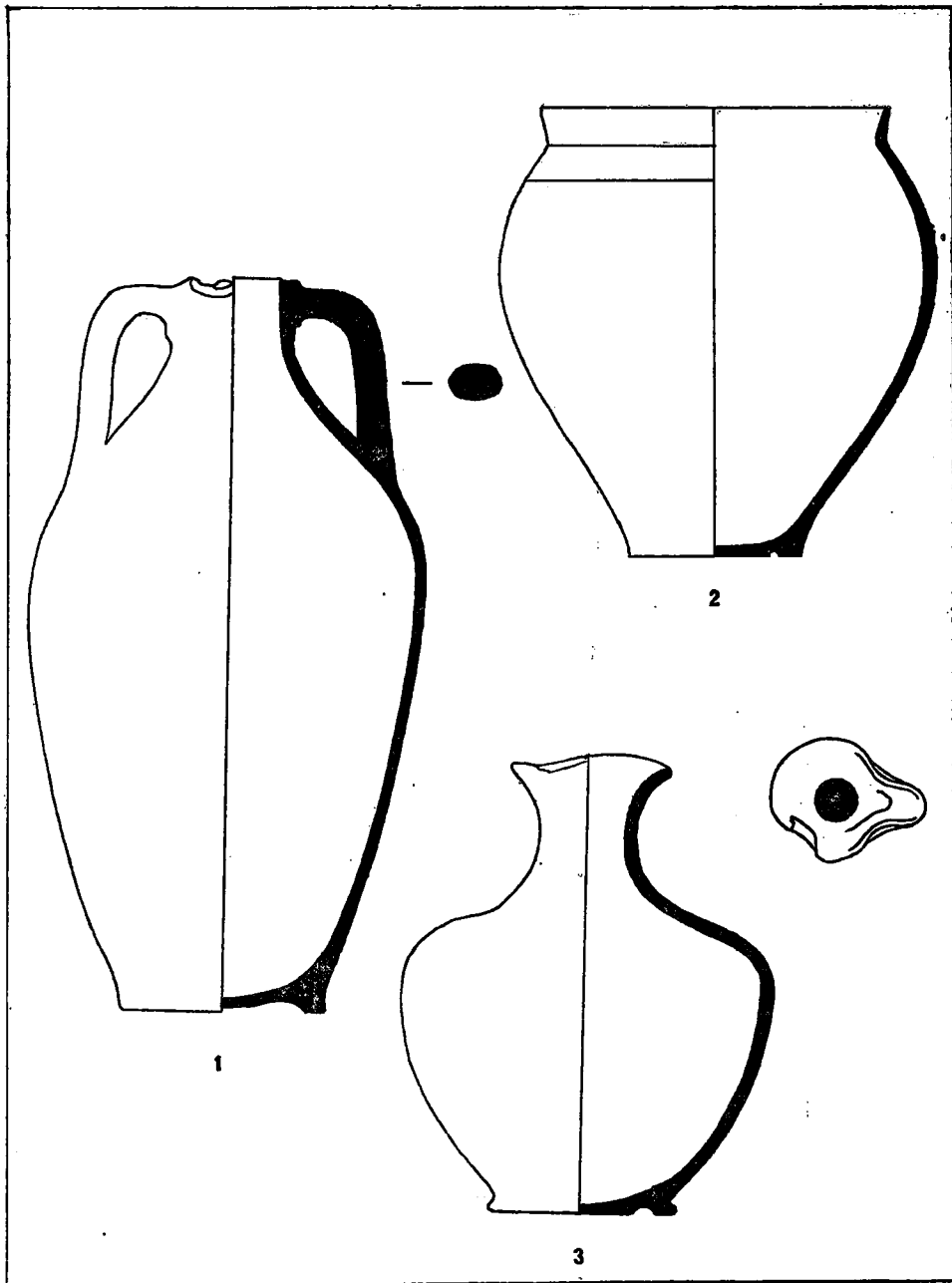
4

1,2,4 — 1/2; 3 — 1/4

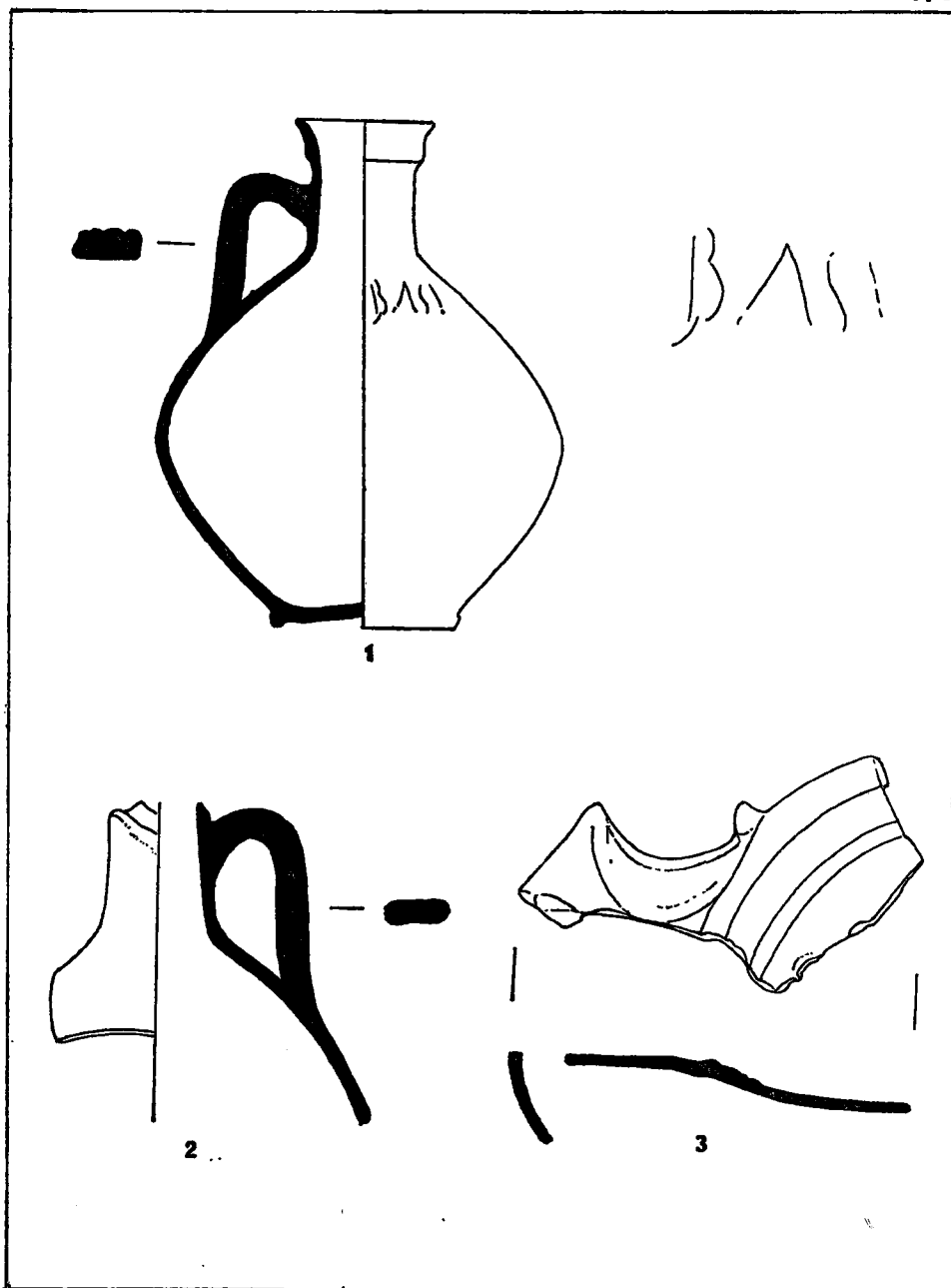

1,3 — 1/3; 2 — 1/1

T. 7

1 — 1/3; 2,3 — 1/2

1 — 1/3; 2 — 1/2; 3 — 1/1